

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

Kenya weather app ena mohaleng wa hao wa thekeng

TSAMAISO YA POLASI HO BALEMIPOTLANA E FUPERE DIQHOLOTSO TSE SA TLWAELE-HANG LE DIKOTSI BOPHELONG. LE HA POLASI E KA BA KGOLO KAPA YA BA NYANE, SEHWAI SE TSHWANETSE HO SEBEDISA MEKGWA E HLWAHLWA YA TSAMAISO. BOHOLE BA DIQETO BO THEILWE DITABENG TSE SA FUMANEHENG HA BONOLO. KA DITABA TSENA RE HALOSA MOTHEHO WA DIJITHALE WA AGRICLOUD, O TLA THUSA BALEMIPOTLANA DIQETONG TSA LETSATSI LE LETSATSI.

Nico Kroese, Manejara: Phuputso le Ntshetsopele, Tshebeletso ya Maemo a Lehodimo Afrika Borwa. Romella emeile ho Nico.Kroese@weathersa.co.za

Setjhhabana sa mapolasing lefatsheng lohole se tshwanetse ho hlhisa dijo tse ngata ka ha palo ya batho lefatsheng e lebelletswe ho fihla dimilioneng tsa dimilione tse 9 selemong sa 2014. Dihwai kaofela, tse

DIPHEHISO TSA...

Liana Stroebel

BOHOLO BA DIHWAI TSA POONE MABA-TOWENG A KANG A KWAZULU-NATAL, MPUMALANGA LE NORTH WEST HA BO ESO KA BO BA LE SELEMO SE BONOLO KA BAKA LA DIPULA TSE NELENG MORAO TJENA. TSE DING TSA DIJOTHOLLO DI ILE TSA NTLAFALA, HA TSE DING E BILE MATHATA FEELA.

Nakong tsa dihla tse kang sena, ho bohlokwa hore dihwai di qalele ho nahana ka mekgwa ya ho fokotsa kotsi nakong e tleng. Dihwai tse ngata di qalelletse ho tlohela mekgwa ya tsota ya temo le ho fetohela mokgweng wa no-till (ho se phethole mobu) ka sepheo sa ho baballa mongozo wa mobu, e leng moo tse ding di eketsang mekgwa e mengata e fapaneng ka dijothollo tse fapaneng kapa ka ho eketsa tshebetso ya tsota ka ho kenya mehlape. Charles Darwin o kile a re, 'Ha se mofuta wa se phelang o leng matla ka ho fetisia, o tswelang pele ka bophelo, kapa o leng bohlale ka ho fetisia. Ke feela mofuta o ikamahanyang le phetoho ka ho fetisia.'

Ha e le mona mosebetsi wa ho kotula o tshwanetse hore ebe o se o batla phethilwe, taba ya bohlokwa ke hore dihwai di dule di na le tshepo, di tsepamise maikutlo moralong wa tsota o haufi wa sehla se setjha. Tabagolo ke ho boela o sheba mekgwa ya hao ya temo ya sehla se fetileng. Na ho teng ntho eo o ka beng kapa eo o e entseng ka mokgwaa o motjha, o fapaneng le wa nako e fetileng? Ha eba lebatoweng la hao ho le teng se-hwai se bileng le tjhai e betere (ka yona pula e ntseng e lekana le ya mehla), ke sefe seo sehwai se ileng sa se etsa ka mokgwaa o fapaneng le e meng? Ipotse dipotso tsena, di arabe ka mai-kutlo a nnete, mme o etse phetoho mokgweng wa hao, moo ho hlokalang teng.

Nakong ya kgwedi ya Phupjane, e boetse ke kgwedi ya ho tiisa hore o na le makgculo a lekaneng a ho fudisa mehlape ya hao nakong ya mariha. Leka hore o se fudise mehlape ho feta tekano ka ha hona ho ka baka tshenyo e kgolo ya nako tsohle, e ka sitisang hore jwang bo boele bo mele hape. Ho feta mona, diphoofo tsa hao tsa lapeng le tsota di hloka dijo, metsi le tshireletso serameng. Di hlokomele, mme le tsota di tla tshephala ho wena.

Mahlohonolo mofufutsong le ditokisetsong tsa sehla se tleng. Sebetsa ka thata, kenya lehetla mohomeng, leihlo le se ke la panya. Nneta ya mmakoma ke hore qetellong mofufutsong wa hao o ke ke wa tswela boyeng jwalo ka wa ntja. Di tla tswala mafahla, mekotla e tla ba disabusabu! Kgotsa. ■

Kenya weather app...

1 Etsa download ya AgriCloud app kajeno.

Mokgwa wa ho ingodisetsa smart phone app

- Leba ho Google Play Store
- Batla AgriCloud
- Etsa download ya AgriCloud app
- Latela ditaelo

Dipalopalo tsa hao (crowd sourcing)

Re thuse ho ntlatfatsa *information/advisories* ka ho tlaleha tse bonahlang tsa maemo a lehodimo polasing ya hao.

Mokgwa wa ho ingodisetsa AgriCloud USSD service

- Tobetsa *134*8383#
- Tobetsa call button
- Emela karabo
- Latela ditaelo

Melemo yah o tlaleha tse bonwang

- Tse ngata tse lemohuwang di bolela lesedi le dipalopalo tse ntlenyana.
- Dipalopalo tse ntlenyana di bolela tsamaiso e ntle ya polasi.
- Tsamaiso e ntle ya polasi e bolela kuno e phahameng le ditjeho tse theohileng tsa tse kennwang mobung.

2 Menyetla le melemo ya AgriCloud.

- AgriCloud app e kenyelletsa lesedi la maemo a moraorao dikeletsong tsa sehwai.
- Dikeletso di sebetsa ka ho qolla (polasing e itseng ka ho qolleha).
- Dikeletso di ntlatfatswa/hlophiswa letsatsi le letsatsi.
- Dikeletso di fumaneha dipuong tse 11 tsa semolao tsa Afrika Borwa.
- Lesedi le fumanehang ka AgriCloud ke:
 - Lesedi le nepahetseng.
 - Ka nako e nepahetseng.
 - Tulong/sebakeng se nepahetseng.
 - Ka sepheo se nepahetseng.
- Mobile AgriCloud app e tsamayang e fumaneha mahala.

Ka ho sebedisa AgriCloud app dihwai di ka eketsa kuno le tjhelete ya tsona.

kgolo le tse nyane, di tshwanetse ho eketsa tlahiso ya tsona ya jwale ho fepa setjhaba sena se ntseng se eketseha metseng ya ditoropo. Ha e le mona re shebane le diqholotso le dikotsi tsa ho fetofetoha ha tlaemete, tse kang komello le dikgohola, maemo a seng matle a mebaraka ha a kenyet letsoho ho tsitseng ha mapolasi le bophelong bo itshetlehileng ka mapolasi.

Bosiyo ba metsi, phumantho ya mobu (Afrika Borwa) le ho fumana lesedi le tshephalang, ke a mang a mathata a sehlooho ao re kopanang le ona. Dihwai kaofela Afrika Borwa, tse kgolo le tse nyane, di hloka lesedi le tshephalang mabapi le tse fetileng, tsa jwale le tsa ka moso, ka sepheo sa ho eketsa kgolo ya dijothollo le ho kenya tjhelete ya malapa a tsona.

Dintlha tse amanang le maemo a lehodimo di a fumaneha ka mekgwa e mengata, ebang ke ka ho itjhebelo ka mahlo, diteishene tsa maemo a lehodimo, di-radar, di-sathelaete le mekgwa e meng ya bolepi ba maemo a lehodimo. Le ha ho le jwalo, mehlodi ena ya dintlha hangata ha e fumaneha bonolo le ho utlwisiswa ke ba bangata ba kank batho ba keneng temong, haholoholo tse ding tsa dihwai tse ikemetseng mane ka thoko. Ka baka lena, selemo le selemo, hara dimilione tsa dihwai, tlahiso ya dijothollo ha e a kginwa hakaalo ke kgaelo ya dintlha tsa bohlokwa tsa maemo a lehodimo le tse ding.

PROJEKE YA PULA YA AFRIKA

Hore tharollo e be teng, basebetsimmoho ba Afrika Borwa (Lekgotlana la Phuputso Temong: Mobu, Tlalaemete le Metsi (SCW) le Ditshebeletso tsa Maemo a Lehodimo Afrika Borwa (SAWS) ba ile ba tshwarana matsoho le basebetsimmoho ba Dutch projekeng e bitswang "Rain for Africa" (R4A) "Pula ya Afrika". Projekte ena e tsepamisa maikutlo haholo temong ka sepheo sa ho kenya mafolofolo lefatshwaneng la temo ka ditshebeletso tse lebisitsweng ho:

- **Dihwai:** Balemipotlana (SSF), Dihwai tsa bahwebi le mekgatlo ya dihwai.
- **Bafani ba ditshebeletso tsa temo:** Agri-Business, mafapha a provense a temo, dikoporasi, di-NGO, jwalojwalo.
- **Ba ntshetsang pele Sethekgenike Temong:** Ba ntshetsang pele IT.

AAP YA AGRICLOUD

Tshebediso ya theknoloji e ntjha ke e nngwe ya mekgwa eo sehwai se ka e sebedisang ho eketsa kuno le tjhelete e kenang empa hangata ditshebeletso tsena ha se tsa mahala. Mohato wa bobedi ke ho fetolela lesedi la maemo a lehodimo mokgweng o theilweng ho tsa temo. AgriCloud ke mokgweng o fumanehang wa keletso ho tsa temo, o matlafatsang dintlha tsa maemo a lehodimo le tlaemete ka dintlha tsa temo le tsebo ya selehae, mme o fana ka bolepi bo nepang nako hammoho le ho fana ka dintlhokomediso ho sehwai.

Portale ya AgriCloud ke tshebeletso e rekiswang, e thusang Agri-businesses, dikoporasi le dihwai ho etsa diqeto tse ntle, tse na-hanisitsweng, tse theilweng tsebong, e leng tse mabapi le temo, ka sepheo sa ho:

- Eketsa bohlokwa ba tse kennwang mobung.
- Fokotsa dikotsi tse amanang le maemo a lehodimo le tlaemete.
- Ntlafatsa tlahiso ya dijo ka mokgweng o tshwarellang.

Ikopanye le ba ARC, SAWS kapa etela websaete ya R4A mabapi le lesedi le batsi ditshebeletsong tse boletswang hodimo mona.

App ya AgriCloud sepheo sa yona haholoholo ke balemipotlana kapa balemi ba banyane (SSF'S). Ditshebeletso tse latelang di fanwa dijothollong tse nosetswang ke pula:

- Keletso mabapi le ho jala.
- Keletso ho tse fafatwang ho bolaya mahola.
- Keletso ho tse fafatwang ho bolaya dikokwanyana.

Ho balemi ba banyane, tshebeletso ke ya **mahala**, mme e ka nna ya etswa download ka mokgweng wa tshebediso ya smartphone e fihlellwang ka Google Play Store mabapi le difoune tsa Android kapa tshebeletso e bonolo ya me-laetsa e romellwang (USSD/SMS). App e ile ya behwa tekong hara palo ya di-SSF tse kgethileng le hara ditsebhadi tsa katoloso ho nama le diprovence tse ngata. Maikutlo a tswang ho basebedisi nakong tsa mohato wa diteko a ka kgutsufatswa e le a kgotsofatsang haholo.

QETELO

Ho teng diqeto tse ngata tsa tsamaiso tseo sehwai se tlamehileng ho di etsa, e leng tse shebaneng le dikotsi kapa mathata ao sehwai se shebaneng le ona. Taolo ya dikotsi le ha ho ka ba teng dithuso le mekgwa e mengata, di sitwa ho nka sebaka sa boitsebelo/tsebo ya tsamaiso ka boyona, e leng tsebo, boiphihlelo, ho nka mehato, ho lemotha dintho, hammoho le bohlae. AgriCloud app ke sesebediswa se ka thusang le ho tataisa dihwai ho etsa diqeto tse ntle. Ho fumana lesedi le batsi, etela www.rain4africa.org. ■

AGRICLOUD APP

AgriCloud ke mobile app ya mahala ya difoune tsa Android, tse ka etswang download ho tswa ho Google Play Store. E fana ka tataiso ho dihwai mabapi le kgetho ya matsatsi a ho jala pooneng e nosetswang ke pula tulong e itseng, e ikgethileng ya polasi. Lesedi lena le theilweng puleng e fumanweng matsatsing a leshome a fetileng hammoho le tjhebelopele ya pula e tla na matsatsing a leshome a tlang.

E boetse e fana ka keletso mabapi le maemo a lehodimo a loketseng hore motho a ka fafatsa ditjhefo tse bolayang lehola le dikokwanyana matsatsing a mararo a tlang. Baemedi ba katoloso, di-NGO hammoho le ba bang ba sebetsang mmoho le dihwai - bohole ba ka etsa download ya app le ho ngodisa dihwai tse ngata mabapi le ho fumana lesedi le batsi. Lesedi le ntseng le le jwalo le ka fumanwa ke basebedisu ba difoune tse tlwaelehileng ka tshebeletso ya USSD (*134*8383#). Ke phetho, ke tu!

Nka lebella dife ho moemedi wa Phethahatso?

SEBOKA SA GRAIN SA SE SA TSWA TSHWARWA MATHWASONG A HLAKUBELE SE BONE HO KGETHWA LE HO KGETHWA HAPE HA BAEMEDI BA BANGATA BA DIHWAI HO SEBETSA PHETHAHATSONG YA GRAIN SA. POTSO E A IPETSA, BATHO BANA BA ETSA ENG, MME RONA RE LE DITHO FEE-LA TSA GRAIN SA RE KA LEBELLA ENG HO BONA?

Jenny Mathews, Mophehisi ho tsa Pula Imvula. Romella emeile ho jenjonmat@gmail.com

GRAIN SA KE MOKGATLO WA DIJOTHOLLO

Ho bohlokwa ho utlwisa hore Grain SA ke mokgatlo o thehilweng ke dihwai ho sebeletsa ditabatabelo tsa dihwai. Dihwai di tshwanetse ho kena ka setotsvana tsamaisong ya mesebetsi ya temo, empa le ha ho le jwalo, ho teng diketsahalo tse ngata, tse fapaneng karolong e kgolo ya mapolasi tse hlakong ho elwa hloko ke ditsebi. Sehlopha se etellelsweng pele ke CEO, Mr Jannie de Villiers, se lebelletswe ho beha leihlo tikolohong ya tsa polotiki, ikonomi le naaha/mobu selehaeng le matjhabeng, le ho etsa tekanyetso ya ka moo dikgateleopele tse ntjha di amang lefapha la temo ka teng hammoho le temo ya dijothollo ka ho kgetheha.

Ditsebi tse hirilweng ke Grain SA, di hokahane ka bophara, mme di beha leihlo le ho hlropholla dikgateleopele lefapheng la temo le ho hasanya lesedi la tsebo ho dikomiti tse fapaneng. Baemedi ba mapolasi di shebisisa dikgateleopele, ebe di arabela molemong wa dihwai, ebe moo di fang tsamaiso tataiso ka moo e tshwanetseng ho arabela ka teng le ho ntsha maikutlo mabapi le dikgateleopele tseno. Mohlala, ha ho ne ho hlahella ditaba tsa tlhaselo ya seboko sa Fall Army, sehlopha sa rona sa diphuputso se nkile mehato ya bohlokwa ya ho batlisisa tshenyo e bakwang ke seboko sena. Hanghang sehlopha sena se boetse sa sibolla le ho tsebisa dihwai ka mehato e lokelang ho latelwa mabapi le taolo ya diboko tsena masimong a tsona.

DIBAKA TSA TSEPAMISO YA MAIKUTLO

Sehlopha se na le dibaka tse fapaneng tsa tsepamiso ya maikutlo. Mehlaa e meng ke ena:

- Lefatshwana la Diphuputso le Ntshetsopele le shebanang le ntlafatso ya dijothollo, jwalo ka ntshetsopele ya mofuta wa peo, tshireletso ya tsona, mohlala, ho shebana le dikokwanya le malwetse. Lefatshwana le boetse le shebana le Temo ya Pabaloo e leng e kgotaletsang bophelo bo botle ba mobu, phokotseho ya ho phetholwa ha mobu hammoho le tshwaetso e bakwang ke tikoloho, jwalo ka metsi. Ho feta mona, le shebana le leano le molao e le hore Melao, meralo ya melao, le Maano e be dintho tse shebisanwang pele di phethelwa.
- Lefatshwana la tsa Ikonomi ya Temo le shebana le mafuta e fapaneng e leng teng lefatshwaneng, e amang ikonomi ya dijothollo jwalo ho tloha dihlahisweng le ho tsamaya ha diporeisi tsa tse kenngwang mobung, ditjheho tsa tse romellwang di kena ka hara naaha, dipuisano mabapi le dinyehlisetso mafureng a diesel, dipeheloh mabapi le tlahiso le ditekanyetso tsa dijothollo, diphetoho tsa tlelaemete hammoho le ntshetsopele, jwalojwalo.
- Ntshetsopele ya Sehwai e laetswe ke Seboka mosebetsi wa ho kenyaletsoho mosebetsing wa ntjhafatso ya Naha ka ho etsa nyehelo dikgbewong tsa temo hammoho le tshireletsong ya dijo tsa malapa.
- Kgotaletsang lefapheng la temo le la polotike ke boikarabelo ba ditsebi le baetapele ba mokgatlo.

• Lefatshwana la Mmaraka le la Dikgokahano a ikarabella popong ya dikamano le dihwai hammoho le ho bankakarolo ba bang lefapheng.

Lenane lena ha le a phethahala empa e le Pontsho e nyane ya ho nama ha mesebetsi le ditaelo tse mahetleng a sehlopha sa tsamaiso sa Grain SA.

DIHWAI DI HLOPHISWA JWANG?

- Ditho (dihwai) di ikgethela baromuwa ba ilo emela mabatowa a fapaneng.
- Dihwai tse kgethilweng e le baromuwa di ba teng Sebokeng sa Selemo sa Grain SA.
- Baromuwa ba kgetha Phethahatso, e leng Komiti ya Tsamaiso/'Hoofbestuur'.
- Seboka se boetse se kgetha Modulasetulo le Batlatsa-modulasetulo ba babedi. Ela hloko: Seboka sa 2019 se kgethile Jaco Minnaar e le Modulasetulo le Derek Mathews hammoho le Ramodisa Monaisa e le Batlatsa-modulasetulo.
- Komiti ya Tsamaiso e kgetha Komiti ya Tsamaiso/Phethahatso – Ena e keneyletsa Modulasetulo, Batlatsa-modulasetulo ba babedi hammoho le bonyane ditho tse ding tse nne ka palo.
- Komiti ya Phethahatso/Tsamaiso, e shebane le tsamaiso le ho beha leihlo ditabeng tsa letsatsi le letsatsi, diqeto mabapi le ditjhelete le matsete le tshebetso ya bahiruwa/batsamaisi hara mesebetsi e meng.
- Phethahatso e boetse e laela ditho ho sebetsa Dihlopheng tse ikgethileng tsa Tshebetso (WG), e leng tsa dihlapha tsa dihwai tse sebetsang ho Phethahatso le dithong tsa tsamaiso. Tsepamiso e dibakeng tse ikgethileng tsa tabatabelo, mohlala, sehlahiswa ka seng se na le Sehlopha se ikgethileng sa Tshebetso ditabeng tse ikgethileng mabapi le sehlahiswa ho keneyletswa tikoloho ya mmaraka, ho ritsa ha ditheko, dithoko tsa melawana le diphuputso tse shebaneng le sejothollo ka seng. Sehlopha sa Bohlophisi (WG) se shebana le dikahare tsa makasine (ditaba) wa Grain SA, mme Ntshetsopele ya Sehwai (WG) e shebana le mosebetsi o etswang ke bomanejara ba Ntshetsopele ya Sehwai, jwalojwalo.

BOEMEDI

Hobaneng ho le bohlokwa hore le romelle dihwai tse mafolofolo, tse keneng ka setotsvana, tse kgonang ho bua le ho buella ba bang hantle hore e be bona baemedi le baromuwa ba lona kopanong ya Seboka?

Ho ya ka molaotheho wa mokgatlo, Seboka sa baromuwa, mohlala, baemedi ba dihwai ba bang teng dikopanong tsa Seboka sa Grain SA hantlentle **ke borena bo phahameng ka ho fetisia ba mokgatlo**. Ha Seboka se etsa qeto, qeto eo e a ema! Hona ho bolela hore qeto eo e

fetoha leano la motheho la mokgatlo, le tla sebetsa e le taelo sehlopheng sa tsamaiso. Ke ka baka lena o tshwanetseng ho totobatsa seo o se batlang.

Le le sehlopha sa dihwai, le tshwanetse ho ba ntsweleneng ho BOLELLA BAROMUWA BA HAO seo o batlang hore ba bue ka sona. Ke molomo wa hao wa puisano ho nka ditaba tsa lebatowa la hao, dingongoreho, diphephetsso le maikutlo dithaleng tsa puisano Sebokeng.

- Baromuwa ba lona ba tshwanetse ho ya Sebokeng ho ya EMELA lebatowa la lona, mme batho bao ba tshwanetse ho ema ka maoto le ho ya ba molomo wa lona. Ho feta mona, ba tlamehile ho ikemisetsa ho ya voutela moemedi a le mong wa lebatowa ho ba Setho sa Phethahatso ya ikemiseditseng ho sebetsa bonyane nako e behilweng, e leng ya dilemo tse pedi.
- Moromuwa wa lona Phethahatsong o tshwanetse ho ikemisetsa ho BUISANA – KA MEKGWA E MMEDI!
- Ditho tsa phethahatso di tshwanetse hob a molomo wa dihwai Phethahatsong. Hape di tlamehile ho kgutlela mabatoweng a tsona ho ya fana ka raporoto ya dipuisano le diqeto kapa ditaba tse itseng tsa karolwana hammoho le dintshestopele ho batho ba emetsweng ke bona. O tshwanetse ho LEBELLA PEHELO e tlang kgafetsa. Hape o tshwanetse ho ba le bonnete ba hore setho sa hao sa Phethahatso se dula se o fa ditaba le ho ba molomo wa hao.
- Ha eba o KGODISEHILE hore Moemedi wa hao wa Phethahatso o fela a o emetse ruri, jwale o tla tseba hore dingongoreho tsa hao di fela di tekwa bitsong la hao, le hore ho ngangisanwa ka tsona. Nnete ke hore ha se ka mehla dipuisano di bang ka moo re di batlang ka teng, ka baka la dintlha tse ngata tse tshwanetseng ho shejwa mohatong ona. Le ha ho le jwalo, ha eba moromuwa wa hao LE KA MOHLA A SA BUE KA DINGONGOREHO TSA HAO, mokgatlo o tla hllokomediswa jwang ka mathata aa?
- Ho kgethwa jwalo ka setho sa Phethahatso sa Grain SA ruri ke tlhompho, empa hape ke boikarabelo. Ditho ha di lefuwe moputso (ntle le ditshenyehelo tsa maeto le tjheletana e nyane ya ho hlakola meokgo). Bona ke boima ba BOITHAOPO moo sehwai se SEBELETSANG setjhhabana sa sona sa mapolasing, mme hape se fetohileng MOHLODI ya emetseng dihwai tse ding.

QETELO

Qetellong, ke boikarabelo ba sehwai ka seng ho ema ka maoto, ho ikopanya le baemedi ba sona le ho ba hloma dipotso. Etsa bonnete hore o emelwa mohatong o phahameng ka ho fetisisa wa mokgatlo. Fetisetsa dingongoreho tsa hao ho sa kgathalatsehe hore ke tse nyane kapa tse kgolo. Sehlopha ke bomalala-a-laotswe, mme se ikemiseditsa ho tshehetsa dihwai ka mathata a ka ropohang fahleho di tadiamanne. Ha o sa bue, ba ke ke ba tseba diphephetsso tsa hao. Bua, o tsebe ho thuswa. Mosotho wa kgale o boletse, a re, ngwana ya sa lleng, o shwela tharing! ■

Seboka sa 2019 se tshwaretswe NAMPO Park ka la 6 le 7 Hlakubele 2019.

Ka moo taolo ya mahola e amang moralo wa selemo se tlang

TAOLO YA MAHOLA KE MOHATO WA PELE TLHA-HISONG YA SEJOTHOLLO LE MAKGULO. MAHOLA A KA BAKA TAHLEHELO E MPE HAHOLO KUNONG YA DISERELE, DIJOTHOLLO TSA OLE LE MAKGULO SELEMO LE SELEMO HA A SA LAO-LWE KA NEPO. WENA SEHWAI O TSHWANETSE HO TSEBA BOEMO BA MAHOLA KAMPONG E NNGWE LE E NNGWE YA POLASI POLASI YA HAO. TSEBO KE MATLA.

Taolo e nepahetseng ya mahola e itshetlehole ka dintho tse fapaneng. Ho bohlokwa ho latela ditaelo leiboleng ya sebolayalehola se seng le se seng seo o batlang ho se sebedisa. Halofo le tekanyetso e habedi bakeng sa sekgaahlia se kgothaleditsweng ho ka potlakisa ho hlahla ha mahola a manganga polasing ya hao. Ha hona ho etsahala, ho ka nna ha etsa hore sehwai se nke mehato e matla ya ho lwantsha mahola a manganga, a sa reng letho ka meriana e bolayang mahola.

TSHEBEDISO YA MERIANA YA DIBOLAYALEHOLA

Tshebediso ya sebolayalehola masimong e hloka bongata bo nepahetseng ba metsi. Ha eba o sebedisa sebolayalehola ka metsi a manyane haholo, o ke ke wa kgona ho ba le sebolayalehola se lekaneng ho fedisa mahola. Le teng ha eba metsi a le mangata haholo, metsi ao a tla phalla feela hodima dimela, e leng ho tla baka taolo e fokolang ya mahola. Boleng ba metsi le bona bo boetse bo ka ama matla a tshebetso ya sebolayalehola se sebediswang. Nakong eo o fafatsang metswako ya hao, etsa bonnate hore dihlahiswa tseo o di sebedisang ke tse dumelang ho tswakwa. Ho seng jwalo, hona ho ka baka tshenyo e kgolo sejothollong kapa makgulong a hao. Hape etsa bonnate nakong eo o sebedisang sebolayalehola sa ha semela se se se metse, hore hona ho etswa nakong e nepahetseng ya mohato wa kgolo ya sejothollo.

Sehwai se tlamehile ho lemoha hore dinako tsa tshebediso ya dihlahiswa di a fapano, le hore dinako tsena di ka nna tsa ba kgutshwane kapa tsa ba teletsana ho ya ka tlelaemete le bophelo ba diphedi (tse phelang) tse leng teng mobung. Dibolayalehola tse ding di ka nna tsa ba le sekgaahlia se kotsi bophelong ba mobu, tsa ba le kgatello e mpe ho diphedi. Hobaneng ho le bohlokwa ho tseba dinako tsena? Ha o jala sejothollo se tshabanang le sebolayalehola se itseng seo o se sebedisitseng selemong sena, hona ho ka baka mathata a maholo mabapi le ho mela ha peo, hammoho le ho teteana ha palo ya dimela tse tla hlahla. Ha o lahlehelwa ke palo e kgolo ya dimela, mme dimela di ema mona le mane di qadikane, hona ho bula monyetta wa ho kena ntweng ya tlhodisano le mahola.

Le ha o ikamahanya le melawana ya ho jala sejothollo moo o late-lang tshebediso ya dibolayalehola tse itseng, tlelaemete e ka nna ya baka tshwaetso e itseng nakong ya sehla se hlahlamang. Hona ho ka etsahala ha bonolo ha eba dibolayalehola di sebedisitswe selemong sa komello e kgolo, mme masalla a tsona a sa pshatlwa ka hohlehole. Hona ho etsahetse makgetlo a mmalwa dilemong tse pedi kapa tse tharo tse fetileng tsa komello Kaapa Bophirimela. Ka baka lena, ho bohlokwa haholo ho bala leibole le ho tseba bolelele ba dinako tsa ho emisa hanyane hobane dibolayalehola tse ding ha di batle feela nako e itseng, empa di boetse di hloka bongata bo itseng ba mongobo hore di pshatlhe ka ho phethahala.

PHAPANTSHO YA DIJOTHOLLO

Ho thibela manganga a dibolayalehola, ho bohlokwa ho fapantsha dijothollo le mekgwa ya tshebetso ya dibolayalehola (ka hoo, ho tswa dihlopheng

*Dr Johann Strauss, Rasaense ya ka Sehloohong, Lefapha la Temo Kaapa Bophirimela.
Romella emeille ho johannst@elsenburg.com*

tse fapaneng). Sepheo ke ho fapantsha dijothollo tsa lehlaku le sephara le diserele kapa dijothollo tsa mofuta wa jwang ho nolofatsa taolo ya mefuta e itseng ya dibolayalehola. Sepheo ke ho laola mahola a jwang sejothollong sa lehlaku le sephara hore ho be teng kgatello e tlase, kapa e siyo ya lehola la jwang sejothollong se hlahlamamng sa serele le phapanyetsano ka mahola mahola a lehlaku le sephara sejothollong sa serele.

Laola lehola pele le etsa peo.

Ha o iphumana o le boemong boo taolo ya hao ya mahola e sa kang ya ba matla jwalo ka ha o ne o hopotse, ho ka nna ha hlokahala hore o nahaniise ka moralo wa hao wa sehla se hlahlamang. A re re, o jetse koro selemong sa 2018, mme o sokolane le ho laola mahola a lehlaku le sephara nakong ya sehla, e leng moo o ekeditseng palo e kgolo ya dipeo tsa lehola, mme morero wa hao e ne e le ho jala sejothollo sa lehlaku le sephara selemong sa 2019, ho tla ba molemo ho fetola merero ya hao.

O ka mpa wa jala sejothollo se seng sa serele hore o be le sehla se seng sa ho ntsha dijothollo tsa lehlaku le sephara. Ha ho molemo, empa ha nako e ntse e tsamaya, ho tla ba molemo tabeng ya ho fokotsa pokello ya peo ya mahola. Ka hoo, o ka etsa qeto ya ho jala koro hape (empa ho molemo feela ha eba ha o tsietsing ya mahola

Successful people do what unsuccessful people are not willing to do. Don't wish it were easier; wish you were better.

~ JIM ROHN

a jwang) kapa o ka jala e le sejothollo sa furu hore o kgone ho laola mahola a lehlaku le sephara le mahola a mang a mofuta wa jwang a ka bang teng. Ka ho kgaola habore e le furu ya hao, o tla kcona ho thibela mahola a lehlaku le sephara le a jwang ho etsa peo. Ha eba hona ho o sebeletsa hantle, o ka nna wa kgutlela phapantshong ya hao ya dijothollo.

Ho ntse ho le jwalo le sejothollong sa lehlaku le sephara moo o tshwereng bothata ba ho laola mahola a mofuta wa jwang. A re nke hore o ile wa jala canola, mme taolo ya jwang e bile e fokolang, o ka mpa wa jala lemong se seng hape lehlaku le sephara, jwalo ka lupine kapa dierekisi hore o kgone ho laola mahola pele o kgutlela phapantshong ya hao ya pele. Mona o boetse o na le monyetla wa ho jala

sejothollo sa furu kapa motswako wa sejothollo se kupetsang le ho dumella mahola ho mela, le ho etsa dibale pele mahola a etsa dipeo.

Taba e nngwe ya bohlokwa ke ho laola mahola nakong ya kgefutsso. Mahola a sebedisa metsi a ka beng a boloketswe sehla se hlahlamang. Ka hoo, ha eba o jala dijothollo mabatoweng a pula tsa mariha, laola mahola a lehlabula le ho potoloha jwalo ha eba o jala dijothollo lebatoweng la dipula tsa lehlabula.

Hopola bohlokwa ba ho boloka dinomoro tsa peo tsa lehola di le tlase ho thibela tlhodisano le sejothollo. Bala dileibole tsa dihlahiswa tseo o batlang ho di sebedisa, mme o etse moralo wa phapantsho ya sejothollo le ya sebolayalehola polasing ya hao. Etsa hona mmoho le moeletsi wa hao. ■

Mahola a tshwanetse ho laolwa mohatong wa pele wa kgolo.

LERUO LE HLOKA TJHELETE

KE NNETE O IPOTSA POTSO 'HOBANENG TABA TSEE DI BUA KA TJHELETE? DI AMANA JWANG LE TSAMAISO YA TEMO? KE POTSO E UTLWA-HALANG, EMPA E MAKATSANG. HOBANENG O ETSA TEMO?

Ho ya ka buka ya tlotlontswe, lero ke ho ba le bongatangata ba thepa kapa tjhelete kapa ke boemo ba ho ba le matletsatletse. Ho ba ya ruileng ke ho ba le tjhelete e ngata, mehlodi e mengata kapa thepa e ngata. Ka baka lena, morui ke motho ya nang le masimo a mangata, a maholo hammoho le/kapa thepa e nngwe, dikgwebo, tjhelete e ngata, matsete a mangata, jwalojwalo. Tabakgolo mona ke boleng ba tsena tsohle ka mokgwa wa boleng ba Ranta kapa tjhelete.

Jwale re kgutlela tabeng ya rona, hobaneng o kene temong? Nnete ke ho etsa tjhelete. O ka etsa tjhelete ha eba o sebeletsa motho e mong moo o fumanang moputso kapa moo o itshebetsang ka bowena le ho itefa. Taba e monate ke hore boholo ba barui matsatsing ana ke bahwebi. Ka mantswe a mang, ke batho ba nang le dikgwebo tsa bona. Ka baka lena, re boetse re polelong ya rona ya motheho, e leng ho etsa tjhelete ka kgwebo ya hao moo o tla tshwanelo ho etsa phaello ho boloka tjhelete ya ho reka thepa tse ding kapa maruo a mang. Ha eba tsena di sa phethahale, o ke ke wa ba morui le kgale. Le ha ho le jwalo, bohole re a tseba hore phaello temong ha se ntho e bonolo ka baka la dikotsi tse ngata kgwebong ena.

Ditabeng tsa rona tse ngata tsa nako e fetileng re nnile ra bua ka mekgwa e fapaneng ya ho etsa phaello. Sebedisa mekgwa e fapaneng, ntlatfatsa boleng ba sehlahiswa sa hao, ntlatfatsa papatso, hlahisa. Ena ke mehlala e mmalwa feela. Jwale a re ke re shebang dikeletso tse ding tse ka thusang boitekong ba hao ba ho etsa phaello, e leng moo o ka qetellong o kgona ho iketsetsa lero.

EBA MOTHO YA IKAMAHANYANG

Icamahanye le melao le melawana ya naha ya rona. Ka ho etsa jwalo, o tla fokotsa dipelaelo le dingongoreho tse ngata. Hona ho fa matla le nako ya ho tsepamisa maikutlo tabeng ya ho etsa tjhelete kgwebong ya hao. Na terekere ya hao e fumane laksense ya yona ka nepo kapa o tshwenyehile ka yona? Ka ho se ikamahanye le molao, ke ntho e ka o bakelang tshenyehelo e kgolo ya ditjhelete qetellong.

Hopola, ha o sebetse tsa polasi o le mong. Ntho e itseng eo o e etsang kapa eo o sa e etseng polasing ya hao e ka ama indasteri kaofela. Bolwetse ba leoto-le-molomo bo bileng teng moraorao tjena ho bonahala ha bo bakiwe ke motho ya neng a kganna mohlape o tshwaeditsweng, o ileng wa tshwaetsa mehlape e meng e mengata. Bolwetse ba listerioses selemong se fetileng bo simollotse femeng e neng e sa hlwekiswa hantle, mme hona ha baka tshenyo indastering yohle ya dikolobe. Jwale re boetse re hopola bolwetse ba rift-valley bo bileng teng selemong sa 2010. Dinku di ne di sa entwa jwalo ka ha ho ne ho tshwanelo. Hona ha baka ditlamorao tse mpe haholo indastering ya dinku.

Ho ikamahanya ke ho ba le boikarabelo, ho tshwara mariki. Ho itshwara, ho ka o bolokela tjhelete.

EBA MOHLAHISI

Ho ba mohlahisi ke ho rera le ho hlophisa dintho e sa le pele, le ho shebela mathata le pele a ka ropoha. Ka mehlha ha re bahlahisi ho ya ka moo re tshwanetseng ka teng. Qetellong, re a fokola, re senya nako, nnete ke hore 'nako ke tjhelete'. Etsa merero ya thibelo nako e sa le teng hore ha ntho tsa hao di ka senyeha, o be o na le maqheka,

Marius Greyling, Mophehisi ho tsa Pula. Romella emeile ho marius@mcgacc.co.za

o be o le malala-a-laotswe. Dibeteri tse ntseng di behetswe ka thoko di kgona ho sebediswa mohla tsietsei kapa mathata.

SEBEDISA NAKO TSA HAO KA MOKGWA O HLWAHLWA

Ka mehlha nako tsa mosebetsi o seng mongata di dula di le siyo mapolasing. Sebedisa nako tsena ho lokisa metjhine le disebediswa tsa hao. Hona ho thibela ho robeha ha tsona nakong tsa mosebetsi o mongata. Kaofela le a tseba ka moo ho kgathatsang matla ka teng ha motjhine o kotulang o robeha nakong eo ho tshwerweng ka thata ka teng kapa ha plantere e robeha nakong e boima ya ho jala. Hangata, ho robeha hono ho ka be ho ntse ho ile ha thibela nako e sa le teng ha eba tlhokomelo e bile teng pele. Tlhokomelo ya thibelo ya tsena tsohle e boetse e ama bophelo ba sesebediswa le ho boloka nako.

DULA O PHETSE HANTLE

Ka ho phomola, ho etsa dihlakisetso tsa mmele kgafetsa, le ho ja hantle, o dula o phetse hantle. Ho phela hantle ho thusa tabeng ya ho nahana hantle, matla a eketsehileng, ho sebetsa ka potlako le ka mafolofolo hore tema e bonahale.

EBA LE BOQAPI LE KELELLO E NTLE

Ka ho leka ho ba le boqapi ho boetse ho molemo, mme ho hloka kelello ya boiqapelo ke morwalo mosebetsing. Ikemisetse ho sebedisa kelello dinthong tse tlwaelehileng, e leng ditharollo mathateng a ka bang teng. O se ke wa tshaba ho buisana le basebeletsi ba hao mabapi le ditharollo tse ka etswang, etswe motho ke motho ka batho ba bang.

BOPA DIKAMANO TSE NTLE LE BA BANG

Bopa dikamano tse ntle le e mong le e mong ya amehang kgwebong ya hao – lelapa la hao, basebeletsi ba hao, barekisi ba thepa, bareki ba hao le bao o fumanang dikeletso ho bona. Dikamano tse ntle di fokotsa kgatello le ho ntlatfatsa tlhahiso. Eba motho ya mamelang hantle ka ho etsa nako ya ho mamela maikutlo a ba bang.

Ka ho bopa dikamano tse ntle, o ipopela lebitso le seriti se setle seo motho wa sona e leng tlhompho le boikarabelo. Ka ho otloloha hona ho tla tshwaetsa boleng ba kgwebo ya hao. Batho batla ho o hlompha o le motho ya tshepahalang, mme ba tla nolofallwa ke ho etsa kgwebo le wena le ho fana ka tshebeletso e nepahetseng.

EBA LE KELELLO E MATLA

Qetellong, ho ba le kelello e matla ho bohlokwa ka mokgwa o makatsang hobane ho o thusa tabeng ya ho kgannela pele kgwebo ya hao le hore wena ka bowena o se ke wa kgathala matla le ka mohla. Le ka mohla, kgwebo ha se ntho e bonolo, empa e lokela seo e leng sona. E tla nne e kenyi tjhelete hammoho le bophelo boo o bo batlang.

MOHLODI

Ditaba tse sebedisitsweng mona di nkilwe ditabeng tsa 'Mekgwa e bonolo ya ho etsa lero' ka 'Simple ways to create wealth' ka Peter O'Halloran – Farmer's Weekly 7 December 2018

Tjhebahalo e ntle mmarakeng wa koro ya selehae

TABA TSENA DI FANA KA TJHEBAHALO E KGUTSHWANE YA PHEPELO YA KORO YA LEFATSHE HAMMOHO LE SEKGAGHLA SA YONA SEHLENG SE SETJHA SA MMARAKA WA SELEHAE.

TJHEBO YA MATJHABA

Phepelo ya koro matjhabeng e se e fokotsehile haholoholo thahisong e tlase ha ho shejwa Kazakhstan le Iraq, ho shejwa ditekanyetso tse batlang di phahaphahame tsa Argentina le Australia (**Theibole ya 1**). **Thomello ka ntle e shebelwang pele** ya Dinaha tse kopaneng tsa Amerika le Mexico e se e fokotsehile selemong sa mmarakka sa 2018/2019, ha thomello ka ntle ya EU le Brazil yona e eketsehile. Tlhodisano e sa tswa ntlaflala ya EU mabapi le tse kenang ka hara naha, e lebelletswe ho eketseha nakong e setseng ya selemo sa mmarakka.

Tse kenang ka hara naha lefatsheng kaofela di sa tswa phahama dinaheng tse mmalwa, tse kenyaletsang Algeria, Morocco le Philippines, ha phokotseho yona e bile Bangladesh, Mexico, Venezuela le EU. **Tshebediso ya dijo lefatsheng kaofela** e se e fokotsehile, mme tahleheloe kogolo haholo e bile India. **Thepa e qetellang lefatsheng kaofela**, e leng ya 2019 e lepilwe hore e tla theoha ka 3,9% ka baka la diphetohonyana tse etswang ke dinaha tsa Asia le mehato e tlase ya polokelo ya Argentina.

TJHEBAHALO YA SELEHAE

Papisong le selemo sa mmarakka sa 2017/2018, sa 2018/2019 e bile se setle mabapi le diserele tsa mariha, tse ileng tsa boela tsa tsoba molota komel-long ya selemo se ka pele. Ha e le mona selemo sa ho jala diserele tsa mariha se kene, sehla sa mmarakka sa 2019/2020 se bonahala se tshepisa mabapi le mabatowa a diserele tsa mariha. Maemo a lehodimo a bile matle kgwedding tse mmalwa tse sa tswa feta, moo pula e fetang e tlwaelehileng e bileng teng dikarolong tse ngata tsa dipula tsa mariha, ha baka tse ding tsona di bile le pula e tlwaelehileng kapa maemo a komello.

1 Phepelo le tlhoko ya koro lefatsheng.

	2017/2018		2018/2019	
	Tekanyetso (Millione ditone)	7 Hlakola (Millione ditone)	7 Hlakubele (Millione ditone)	
Tlhahiso	759,4	728,4	728,3	
Phepelo	1 014,0	1 005,7	1 003,6	
Tshebediso	737,8	742,6	741,8	
Kgwebisano	176,9	171,8	171,0	
Thepa qetellong	275,3	266,9	264,7	

Mohlodi: Amis, 2019, Dintlhaka la 29 Hlakubele 2019

2 Phepelo le tlhoko ya koro ya selehae.

Phepelo le tlhoko	2016/2017	2017/2018	2018/2019* (ditekanyetso)
Tlhahiso (ditone)	1 910 000	1 435 000	1 840 000
Palohare ya tshebediso ka selemo (ditone)	3 196 000	3 236 000	3 234 000
Thepa qetellong (ditone)	341 000	725 000	724 000
Tse keneng di tswa ka ntle (ditone)	935 000	2 175 000	1 520 000

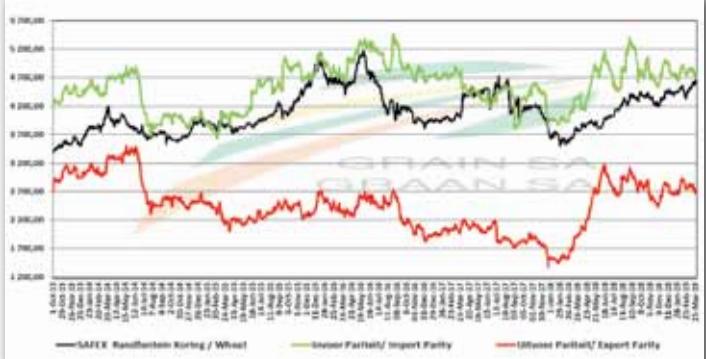
Mohlodi: Grain SA, 2019, Dintlhaka la 29 Hlakubele 2019

Ikageng Maluleke, Moikonomi e Monyane, Grain SA. Romella emeile ho Ikageng@grainsa.co.za

1

Dithekero tsa koro ya Afrika Borwa le USA tse ileng tsa fihliswa Randfontein.

Mohlodi: Grain SA, 2019

Ha re sheba morao, tlhahiso ya koro sehleng sa mmarakka sa 2017/2018 e ile ya theoha (**Theibole ya 1**) ka baka la komello e bileng teng lebatoweng la Kaapa Bophirimela. Le ha ho le jwalo, re ile ra kgutla sekwele selemong sa mmarakka sa 2018/2019 moo tlhahiso e ileng ya phahama ka ho ka etsang 30%, mme hona ho kenyaletsa dibaka tse jetsweng botja Foreisetata. Ka palohare ya tshebediso ya ditone tsa dimilione tse 3 ka selemo, re ka re Afrika Borwa e romellwa koro e tswang ka ntle, ka ha e hlasisa koro e nyane haholo ho feta

e jewang ke batho. Ka palohare, Afrika Borwa e romellwa ditone tsa dimilione tse ka bang 1,5 tsa koro selemong ka sang sa mmarakka. Le ha ho le jwalo, selemong sa mmarakka sa 2017/2018 thomello ya tse kenang e ile ya eketseha ka diperesente tse ka bang 57 papisong le tsa sehlia se ka pele.

Ha re sheba sehlia se setjha, ha esale Afrika Borwa e ntse e le yona e romellwang, re tshwanetse ho sheba dintho tse tshwaetsang dithekero tsa koro ya selehae. Taba ya pele, **phepelo ya koro ya lefatsheng** ha koro e hlasisa e le ngata lefatsheng, diporeisi tsa yona di a theoha, mme ha e hlasisa e le nyane lefatsheng ka bophara, diporeisi tsa yona di tla phahama. Tabeng ya bobedi, ke ditjeho tsa koro ho tswa naheng ya rona, e leng ho e amahanyang le phapanyetsano ya **ranta le dolara**, ke boemo bo amang ditjeho tsa ho kena ha yona ka hara naha (**tekatekano ya thomello ka hara naha**); ha ranta e fokola, dithekero di a tshehetswa, mme ha ranta e matlafala, kgatello e a eketseha dithekong tsa yona.

QETELO

Mmaraka wa lefatsheng o bonahala o na le phepelo e lekaneng ya koro, mme ka baka lena, diporeisi tsa koro matjhabeng di ka nna tsa ba tlasa kgatello sehleng se seng hape. Ha re sheba dintho tse amang diporeisi tsa koro ya selehae, Afrika Borwa e le yona e romellwang koro e tswang ka ntle, le yona e ka nna ya iphumana e ntse e le tlasa kgatello, ho sa tsotellehe boemo ba tlhahiso mmarakeng wa selehae. Le ha ho le jwalo, ranta e ntseng e tswela pele ho fokola e ka nna ya ba molemong wa mmarakka.

BOHLOKWA BA HO KENYA TJHESEHO BASEBELETSING BA HAO

HO BA LE TJHESEHO HO BOLELA ENG? TJHESEHO E KA TADINGWA E LE SE LENG HO MOTH, SE MO KGANNANG HO ETSA DINTHO KA MOKGWA O ITSEG LE HA HO LE SIYO MATLA A MANG A KA THOKO A MO KGANNANG. MAEMONG ANA, TJHESEHO E KA HOKAHANNGWA LE THATO YA MOTH. KA TLWAELO MOTH YA NANG LE TJHESEHO KE MOTH YA ARABELANG KA NEPO, HAHOLOHOLU TULONG YA MOSEBETSI. HO BA LE TJHESEHO HO BOLELA HO TSHWARWA HANTLE LE HO SEBEDISWA HANTLE.

Na ho a hlokahala ho ba le basebeletsi ba nang le tjheseho? Kapa, melemo ke efe ya ho ba le seholpha sa batho ba sebetsang ba na le tjheseho? Mosebeletsi ya nang le tjheseho ke mosebeletsi ya nang le tlhahiso, kapa re ka re ke moth ya etsang mosebetsi ka mokgwa o nepahetseng, nakong e behetsweng moth, le nakong e nepahetseng ntle le hore ho be teng ya mo behileng leihlo. Mosebeletsi ya tjena ke ya tla hlakomela dithuluse tse hlokalang, le ho di sebedisa ka boikarabelo.

- Tshebetso = Bokgoni (a ka etsa mosebetsi) x Tjheseho (o tla iteka).
- Bokgoni = Boikemisetso x Kwetliso x Mehlodi (o na le dithuluse tse nepahetseng).
- Tjheseho = Takatso (o na le takatso ya ho etsa mosebetsi) x Boine-helo (ho etsa mosebetsi ka nepo le ka nako).

Lehlakoreng la tjhelete, ho bohlokwa ho ba le basebeletsi ba nang le tjheseho. O tla hopola formula ya Phaello/Tahlehel = Tjhelete e kenang - Ditshenyehelo, eo re seng re ile ra e sebedisa hangata mangolong a rona. Ka baka la ditjeho tse ngata, tse phahameng tseo dikgwebo tsa rona di sesang hara tsona, tsamaiso e nepahetseng ya tjhelete e kenang le e tswang, ke taba ya bohlokwa. Basebeletsi ba nang le tjheseho ba tla thusa ka ho ba le boikarabelo le ho hlahisa haholo.

BASEBELETSI BA NANG LE TJHESEHO

Ho fihlela mona, o se o ipotsitse potso – empa nka kenya tjheseho jwang basebeletsing ba ka?

Wena ako itjhebe jwalo ka monga mosebetsi kapa manejara. Na o bontsha maikutlo a matle kgwebong ya hao? O fana ka mohlala o jwang nakong eo o sebedisang mehlodi ya hao? (mohlala, dithuluse tsa hao). Na o hlompha basebeletsi ba hao le ho ba tshwara hantle jwalo ka batho? Na o sebedisa mekgwa e phahameng ya boitshwaro kgwebong ya hao? Na o dumella tshebetso e fokolang? Na o sebetsa ditaba ka leeme? Na o ye o tshose basebeletsi ba hao ka nako e nngwe?

Tjheseho ke karolo e nngwe ya tsamaiso. E a qala, mme e boetsi e fediswa ke manejara ka boyena. Ke ntho e potlakang, e bonolo ho fokotsa tjheseho ya basebeletsi; ho nka nako e ngata ho kenya tjheseho ho basebeletsi, mme ho fapanwa ka moth le moth. Taba ya bohlokwa e lokelang ho hopolwa ke hore, ho kenya tjheseho bathong, hangata ke ho se tlose tjheseho eo ba nang le yona.

TSE TLOSANG TJHESEHO BATHONG

Ka kakaretso dintho tse tlosang tjheseho, tseo ka nako tse ding di bitswang matshwao a tshwaro, di amana le moputso le maemo a mang a kgiro, ho beha leihlo bathong ho feta tekano, kamano le mohlakomed (supervisor), kamano pakeng tsa basebeletsi, dikamano le ba leng tlasa bona, maano a khamphane, melao le melawana, maemo ao ho sebetswang tlasa ona,

Marius Greyling, Mophehisi ho tsa Pula. Romella emeile ho mariusg@mcgacc.co.za

maemo a batho, tshireletso mosebetsing, lenaneo le nyatsehang la tate-lano ya maemo mosebetsing, kgalemelo e etswang pepeneneng, le leeme nakong eo ho sebediswang tayo.

Dintho tse kenyang tjheseho e ka ba kananelo ya kgatelopele, kgo-nahalo ya kgolo tsebong e itseng, phahamiso mosebetsing, keketso, boikarabelong, diphephetso mosebetsing, puisano le tshebedisano le tlhompho bathong hammoho le mosebetsi ka bowona.

Motho e mong le e mong o lakatsa ho etswa hantle le ho sebediswa hantle. Ka hoo, tshwaro ya batho le tshebediso ya bona di bohlokwa. Ha eba seholpha se itseng sa dintlhla se tlhelwa, se seng ka bosona se ke ke sa ba matla a lekaneng ho tlisa kgotsofalo kapa tshebetso e ntle. Ha eba e le moputso feela o lefwang hantle, le ntlo e ntle eo mosebeletsi a e fuwang, empa mosebeletsi enwa a qobellwa ho sebetsa hoyo-ho-ile, a tenwa ke mosebetsi, a sebetsa ka thata letsatsi le tjhabang le le dikelang, mosebeletsi enwa a ke ke a ba le tjheseho mosebetsing. Tse fapaneng le tsena le tsona e ntse e le nnete. Ha mosebeletsi a fuwa kwetliso e ntle haholo, le boikarabelo bo bongata haholo, empa a fuwa moputso o tlase haholo, mme a tshwarwa hampe ka nako tsohle, mosebeletsi eo o tla haellwa ke tjheseho le mafolofolo.

Dihlopha tse pedi tsa dintho di boetsi di a fapanwa mabapi le tshwaetso ya tsona ho basebeletsi. Tshwaetso ya mekgwa ya tshwaro ke ya nako e kgutshwane. Sheba mohlala wa moputso. Mosebeletsi o kgotsofetse feela ka keketso ya moputso nakong e kgutshwane – kgwedi e le nngwe kapa tse pedi – ho tlaha mono tshwaetso le tjheseho di a fela. Ho tshwana le ho tshwarwa ke tlala. O ja ntho e itseng, empa kapelenyana o se o boetsi o tshwerwe ke tlala hape. Tlhoko ya tjhelete e ngata le ya tshwaro e fumanwang ha se dintho tse tla kgotsofatswa le ka mohlala. Tsena di bontsha hantlentle mohato o dulang o eketseha wa tse lebelletsweng.

Dintlhla tsa tshwaro tse kang ho fumanthwa matlo a matle, dij, teraseporot, kapa tjhelete, ha di matla hakaalo ho kgothaletsa batho ho sebetsa ka thata. Batho ba mpa ba kenya letsoho hanyane mosebetsing.

Tjheseho ya nako e telele, le ha ho le jwalo, e ka ba teng ka ho kennngwa ha dintho tse tla etsa hore moth a nafefelwe ke mosebetsi wa hae hobane ke moo a tla kgona ho sebedisa boqhetseke ba hae, tsebo ya hae kapa ditalenta tsa hae. Hape, hobane mosebeletsi a ka kwetliswa, mme hape hobane mafolofolo a hae a tjheseho a ananelwa le ho lemohuwa: Hona re ho bitsa kgolo ya/kapa moruo wa mosebetsi.

QETELO

Dihlopha ka bobedi tsa dintlhla – tshwaro hammoho le tshebediso di tshwanetse ho tsamaya di tshwarahane matsoho ka nako e le nngwe. Ha eba dintlhla tsa tshebediso di nyahlatswa, basebeletsi ba tla dula ba ntse ba kopa hoyo-ho-ile, e leng hoo qetellong ho tla eketsa ditjeho tsa kgwebo. ■

TLHOKOMELO YA METJHINE ke ntho ya pele

ENNGWE YA DINTHO TSA BOHLOKWA HAHOLI MESE-BETSING YA RONA YA TEMO KE TLHOKOMELO YA METJHINE. HANGATA RE LEBALA TABA ENA KAPA RE E BEHELA NAKONG E TLANG KA HO SHEBANA LE TSEO RE NAHANANG HORE DI BOHLOKWA HAHOLI! LE HA HO LE JWALO, RE SITWA HO IPHAPANYETSA MOSE-BETSI ONA. HOPOLA HORE METJJHINE E PHAHAME HAHOLI KA THEKO, HAMMOHO LE TLHOKOMELO YA YONA SELEMO LE SELEMO, E LENG TSEO RE SHEBANANG LE TSONA HORE METJHINE E BE BOEMONG BO BOTLE BA TSHEBETO.

Mokgwa o motle tabeng ya tlhokomelo ke ho ba le tlwaelo e ntle hammoho le mafolofolo a ho phetha tsena tsohle!

Motjhine le disebediswa tsa temo di entswe ka dikarolwana tse ngata, tse fapaneng, tse tsamayang. Ho tsamaya hona, le ho bidikoloha hona, ho baka ho fela le ho foforesha ha dikarolwana tsena, mme ka baka lena, tlhokomelo ya nako le nako ke mohato wa bohlokwa hore dikarolwana tsena di nne di be boemong bo botle ba tshebetso ntle le ho kgikgiritsa. Ha ho ntho e kgathatsang matla jwalo ka ho emisa mosebetsi nakong e hlakolosi ya ho jala kapa ya ho kotula ka baka la phoso ya rona ya ho se hlakomele disebediswa tsa rona nako e sa le teng!

Hangata hona ho re bakela tshenyehelo e kgolo ya tjhelete ho feta ha eba re ne re ile ra hlakomela dintho nako e sa le teng, e leng pele re qala ka mosebetsi. Pele sehla sa ho jala se simolla, re tshwanetse ho hlophisa dinako tsa rona tsa tlhokomelo ya tseo re di sebedisang. Hlakomela ho hlwaya metjhine ya hao ya bohlokwa e etsang mesebetsi e meholo, e leng eo o itshetlehileng haholo ka yona.

Etsa bonnate hore o etsa 'service' (tjhentjha ole le ho lokisa dikarolwana tse kgathetseng). Etsa mosebetsi ona ka ho phethahala,

Gavin Mathews, Kgau tsamaisong ya tikocho.
Romella emeile ho gavmat@gmail.com

ebang ke plantere kapa motjhine o kotulang. Etsa bonnate hore motjhine o boemong bo phethahetseng ba ho etsa mosebetsi pele sehla se qala. Motjhineng o mong le o mong, hlwaya dikarolo tse sebetsang ka thata, tse kang di-bearing tsa mabidi (*pulleys*) le mabantu. Hang ha o se o entse mesebetsi ena ya bohlokwa, jwale o etsa tlhahlobo ya ho qetela hape hore o ikgotsofatse hore tsohle di maemong a matle pele disebediswa tsena di tswa ka setorong/lephe-pheng la hao. Ho bonolo hore o ka nna wa etsa phoso ya ho lebala ho hong. Ka baka lena, sheba ka hloko. Ka mora mona, jwale o ka ntshetsa sesebediswa kapa motjhine ka ntle sebakeng se tshireletse-hileng, moo jwale motjhine o seng o loketse ho ya thuntsha lerole. Ha eba sebaka se tshireletsehileng se le siyo, o ka nna wa sebedisa kapa wa beha motjhine kapa sesebediswa tlasa tente e kgolo moo di tshireletsehileng teng.

TLHOKOMELO LE KELOHLOKO

Nakong ya tshebediso ya sesebediswa, ha re a tshwanela ho sebedisa metjhine ya rona ka phoso. Re lokela ho e fa tlhokomelo le kelohloko e ntle ka nako tsohle. Hangata mokgwa o motle ka ho fetisa mabapi le tlhahlobo ya pele role le thunya, ke ho hlahloba hape pele mosebetsi o qala. Ho boetsa ho bohlokwa hore basebeletsi ba hao le bona ba be le maiktlo a tjena. Etsa moetlo le tlwaelo hore pele terekere kapa sesebediswa sefe kapa sefe se kena masimong, ho be ho hlahlobilwe mafura, ole le dithaere.

Ha hona ho se ho entswe, tswela pele ho etsa bonnate ba hore di-bearing kaofela di tlotsitswe ka grease, le hore karolo e nngwe le e nngwe e tsamayang, e hlahlobilwe ka hloko. Etsa bonnate hore diketane di tiile, le hore di tsamaya hantle ntle le tshitiso ya letho. Hona ho tshwanetse ho ba moetlo wa letsatsi le leng le le leng ho wena le ho basebeletsi ba hao. Dihlahlobo tsena di ka nna tsa o qobisa mathata a mangata, a ka bang teng nakong tse mahlonoko ha ho tshwerwe ka thata masimong. Ka hoo, se kgelle taba ena fatshe, empa sheba pele, baballa nako le tjhelete. O ke ke wa itshola ha mmela o ntse o puta!

TLHOKOMELO E SHEBETSENG PELE

Tlhokomelo ke ntho e dulang e tswela pele, mme e tshwanetse ho ba ketsahalo ya nako tsohle tsamaisong ya ho-ya-ho-ile. Re ke ke ra e etsa feela nakong ya sehla, ebe re a e nyahlasa ha re se re jetse kapa re kotutse! Pele re beha ka thoko metjhine kaofela bakeng sa

Ha ho ntho e kgathatsang matla jwalo ka ho tlameha ho emisa mosebetsi nakong nakong ya ho jala kapa ho kotula ka baka la bohlaswa ba ho se hlakomele dintho tsa rona.

PULA IMVULA

Bahlophisi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
■ 08600 47246 ■
■ Fax: 051 430 7574 ■ www.grainsa.co.za

MOHLOPHISI YA KA SEHLOHONG

Jane McPherson
■ 082 854 7171 ■ jane@grainsa.co.za

MOHLOPHISI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za

MOSEBETSIMMOHO KGATISONG

INFOWORKS
Johan Smit ■ Ingrid Bailey ■ Marisa Fourie
■ 018 468 2716 ■ johan@infoworks.biz

Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi

BAHOKAHANYI BA NTSHETSOPELE

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za
■ Ofisi: 051 924 1099 ■ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Nelspruit)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Ofisi: 013 755 4575 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Ofisi: 034 907 5040 ■ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ dundee@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8069 ■ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Eastern Cape (Kokstad)
■ 083 730 9408 ■ goshenfarming@gmail.com
■ Ofisi: 039 727 5749 ■ Luthando Diko

Liana Stroebel

Western Cape (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8057 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8038 ■ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mthatha
■ 071 519 4192 ■ sinelizwifakade@grainsa.co.za
■ Ofisi: 012 816 8077 ■ Cwayita Mpotyi

PULA/IMVULA E FUMANEHA KA DIPUO TSE LATELANG:

Sesotho,
English, Afrikaans, Setswana,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sephotso.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

Tlhokomelo ya metjhine...

Etsa bonneta ba ho hlahloba diketane kaofela le ho hlokoma hore ole e fihla hohle ho thibela mafoome hore ditshepe di se ke tsa omella nakong e hlokolosi ya mosebetsi.

sehla se tleng, hlatswa disebediswa kaofela ha tsona – ditshila, ole le grease.

Hlwekisa ditsetse kaofela le dikere ka borashe ho tlosa ole ya kgale le mafoome. Etsa bonneta hore di-bearing di kennwa grease. Kenya tse ntjha ha eba tse ding di se di kgathetse. O se ke wa dumella hore dipompo tsa hydralike di rapalle fatshe di pepesehile mobung. O ka mpa wa di kupetsa ka mokotlana wa polastike, mme wa di tlosa tseleng ka ho di fanyeza moo di tshwanelang.

Meqomo ya peo le ya manyolo e tshwanetse ho hlwekiswa le ho hlatsuwa ka nepo. Eba le bonneta hore diketane kaofela di boemong bo botle ba tshebetso, le hore di fumana ole hantle hore di se ke tsa ba le mafoome. Ditanka kaofela tsa dikhemikhale le melongwana ya difafatsi di tlamehile ho hlatsuwa ka metsi a hlwekileng pele di ilo behwa seto- strong. Ntho efe kapa efe e nnileng ya fana ka mathata a itseng nakong ya sehla e tshwanetse ho shejwa ka ihlo le ntjhotjho pele sesebediswa se ilo bolokwa ka thoko. Ho seng jwalo o tla qala mosebetsi wa sehla ka mathata a kobo ya kgomo.

Ho kgineha ha mosebetsi ho ka baka kgatello e boima le tlhahiso e fokolang haholo. Ke ka baka lena, tlhokomelo e leng hlokolosi hore o latele mesebetsi ya ka mehla ka hloko hore ntho e nngwe le e nngwe e be e phethahetseng. Nnete ya mmakoma ke hore mathata a ho robaha a tla nne a be teng, empa ha eba tsamaiso ya hao ya tlokomelo e le hlwahlwa, e tla ba feela ka sewelo o ka kopanang le mathata. ■

Hlahloba hohle moo ole e dutlang teng.

THIS PUBLICATION IS
MADE POSSIBLE BY THE
CONTRIBUTION OF
THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST